

Božidar Jezernik

SPOMENIKI V VETRU SPREMEMB¹

Javni spomeniki so dobili posebno vlogo in pomen v času oblikovanja nacionalnih držav in nacionalnih mitologij, kajti ni države brez mitologije. Simbolično so predstavljali očete naroda in mitološki prostor nacionalne države. Obdobje historizma v 19. stoletju je z zavestnim povezovanjem preteklosti s sedanostjo tako rekoč natrpalo evropska mesta z upodobitvami 'zaslužnih mož'. To velja tudi za Ljubljano, ki je na prelomu 19. v 20. stoletje začela spreminjati svojo dotedanjo nemško zunanjo podobo v slovensko. Tedanji ljubljanski župan Ivan Hribar je spodbujal in vsestransko podpiral postavljanje spomenikov v Ljubljani najzaslužnejšim sinovom slovenskega naroda. Predstavljali so pomembne osebnosti iz slovenske kulturne zgodovine: Valentina Vodnika, Franceta Prešerna in Primoža Trubarja.

Poleg spomenikov pomembnim možem iz slovenskega kulturnega življenja so v Ljubljani postavili tudi spomenike nekaterim pomembnim osebam iz političnega življenja državnih tvorb, v katere je bila vključena Slovenija. Slavni avstrijski feldmaršal, grof Johann Joseph Radetzky von Radez (1766-1858), je bil tesno povezan s Slovenijo. Poročen je bil s kranjsko deželanko, podedoval je obsežne posesti na Kranjskem in prejel tudi kranjsko deželanstvo. Že leta 1852 so mu ljubljanski meščani hoteli postaviti spomenik v naravni velikosti in maršalski uniformi. Napisi na podstavku so pojasnjevali, da je bil upodobljen med spopadom z Italijani leta 1849 pri Novari. Kip ga prikazuje, kako poveljuje vojakom in jih bodri, češ, bitka bo kratka. Leta 1858 so mestni možje ugotovili, da kip ni primeren za spomenik, ker je samo odlitek. Zato so pri kiparju Fernkornu naročili doprsje Radetzkega, celopostaven spomenik pa umaknili v mestno shrambo. Veliko pozneje, leta 1882, so kip postavili pred Tivolski grad. Stroški za spomenik niso bili zanemarljivi, toda Ljubljana je dobila za 7.000 goldinarjev svoj prvi reprezentativni javni spomenik. Maršal je bil upodobljen strogo realistično, prav tako njegova oblačila z odlikovanji vred, manjkalo pa ni niti romantičnega zanosa, saj je imel upodobljenec okoli glave lovorov venec kot simbol zmage in slave. Oba kipa Radetzkega so ob prevratu po koncu prve svetovne vojne leta 1918 odstranili (Čopič et al. 1991: 18).

Bolj iz politične preračunljivosti je bil Hribar tudi med pobudniki postavitve spomenika avstrijskemu cesarju. Ljubljanska mestna občina je v potresnem letu, ko je cesar obiskal porušeno mesto, sklenila "postaviti v deželni stolnici spomenik, ki naj bode viden in trajen izraz hvalečnosti za tolažilni obisk vladarjev" (Kajzer 1995: 261). Kakor je

zapisal Hribar, je bilo pri postavitvi spomenika Francu Jožefu vodilo "zainteresovati cesarja za slovenski narod in ga napraviti pokroviteljem slovenskih narodnih teženj". Hribar je opisal tudi, kakšen dobiček je prinesla zamisel: "Že v dobi, ko je ta spomenik stal, je cesar Fran Josip, ki ni imel nikdar darežljive roke za naše narodne težnje, za stavbo nemškega gledališča, te bojovne postojanke po Kranjski hranilnici umetno vzdrževanega nemštva v deželi, daroval 10.000 kron. To sicer ni bilo veliko. Bilo je pravzaprav bogatega cesarja beraško darilo; vendar pa dovolj, da je jasno pokazalo, koliko je bila vredna vedno in vedno ponavljana fraza, da vse 'svoje' narode enako ljubi..." (Hribar 1984/1: 114-115.)

Kakorkoli že, leta 1903 je bil razpisan natečaj, na katerem je zmagal Svetoslav Peruzzi. Nekateri poznavalci menijo, da se je mestna občina oziroma njena žirija odločila za njegov predlog preprosto zato, ker je bil najcenejši (Kajzer 1995: 261). Peruzzi si je namreč spomenik zamislil precej preprosto: na prizmatični podstavek je postavil cesarjevo poprsje in predenj klečečo žensko podobo. Spomenik sam je bil v turbulentnih letih na začetku 20. stoletja večkrat tarča tistih, ki so menili, da imajo kaj pomembnega povedati in da je cesarjev spomenik najprimernejši medij za to. Tako so, na primer, leta 1910 našli na cesarjev rojstni dan (18. avgusta) na spomeniku nočno posodo oziroma "svojevrstno vazo", kot se je - ne brez nagajive šegavosti - spominjal dogodka župan Hribar (Hribar 1984/2: 115).

Zgodovina je kmalu pokazala ne le, da cesarji ne ravnajo vedno skladno s svojimi cesarskimi besedami, temveč da je država hitro pokvarljivo blago. Prišla je prva svetovna vojna in Evropa se je okopala v krvi mrtvih in ranjenih. Krvava kopel se je končala z velikimi spremembami na geopolitični karti Evrope. Meje so se spremenile, nekatera mesta so dobila nova imena in nove države so pognale kot gobe na bojiščih, zalitih s krvjo in pognojenih s trupli in minami. Med njimi je bila nemara najbolj tektonska sprememba razpad Donavske monarhije. Tedaj je nastala tudi Kraljevina SHS, ki je v svojih mejah združila večino južnih Slovanov. Za izražanje mnenja o avstrijskem imperatorju nočna posoda ni bila več dovolj povedna: spomenik so se odločili podreti in na njegovo mesto postaviti spomenik slovenskemu jezikoslovcu in znanstveniku Franu Miklošiču (1813-1891). Znameniti slavist je bil Slovencem povojne dobe pri srcu tudi zato, ker se je potegoval za združitev vseh Slovencev in za jezikovno enakopravnost v šoli in uradu. Toda mestni očetje ljubljanski so bili (že tedaj) varčni možje. Sklenili so, da Miklošičevo oprsje postavijo kar na podstavek spomenika cesarju Francu Jožefu (1830-1916). Cesarjevo ime so zbrisali in klesar je vklesal novo ime. Ženska, ki je prej dvigala palmovo vejico proti cesarjevemu poprsju, jo je poslej ponujala Miklošiču.

Po razpadu Avstro-Ogrske je bila večina slovenskega ozemlja vključena v novo državno tvorbo, Kraljevino SHS.

¹ Prispevek je bil predstavljen na simpoziju *Urban Dynamics*, ki je potekal na University College v Londonu od 24. do 26. avgusta 1996. Autor se zahvaljuje za nasvete in pomoč pri zbiranju gradiva doc. dr. Igorju Grdini in gospodu Mihaelu Jarcu.

V državni skupnosti s slovanskimi "brati" so Slovenci nekako lažje zadihali, saj so se po dolgih stoletjih uspeli rešiti iz Avstro-Ogrske, ki se je zdaj prijelo ime "ječa narodov". Zadovoljno so ugotavljali, da jim nova države ni prinesla le osvoboditve iz "stoletnega jarma", marveč da so z njo uresničili starodavne sanje. Globoka čustva sodobnikov so kmalu našla odsev v spomeniku možu, ki je simboliziral njihova hrepenenja. To je bil kralj Petar I., imenovani Osvoboditelj. Spomeniku so namenili "večno" življenje: zato je bil ulit iz bronu in postavljen pred ljubljanski magistrat.

Po smrti kralja Petra je prestol zasedel njegov sin Aleksander I. Iz Kraljevine SHS je naredil Kraljevino Jugoslavijo, zato so ga imenovali Zedinitelj. Tudi Aleksander je dobil v Ljubljani svoj spomenik. Predsednik Odbora za postavitve spomenika Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju je v brošuri, objavljeni julija 1940, zanosno zapisal: "Prvega decembra 1918. leta je bila proglašena združitev srbske, hrvatske in slovenske zemlje kot kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Tega velikega dne epohalne vsebine, začetnika skupne zgodovine našega troimenega naroda, globoko in za vedno vrezanega v dušo in srca vseh iskrenih Jugoslovanov kot najsvečanejšega narodnega in državnega praznika, se bomo vedno spominjali z veliko hvaležnostjo do onih junakov, ki so s svojim življenjem, krvjo in kostmi položili temelj našemu skupnemu domu, ki pa glede na svojo nalogo še ni imel primerne imena. Zato se je naš kralj odločil zgraditi to, kar je že skozi stoletja bilo sen in želja vseh najplemenitejših jugoslovanskih mož, namreč nacionalno zedinjenje vseh Jugoslovanov. Kraljeva duša je izgovorila 3. oktobra 1929 besedo Jugoslavija, edino pravo ime za novo nastalo državno tvorbo, ime, ki ga je nosil kralj že v Petrogradu kot student Paževskega korpusa in ki izraža duhovno edinstvo treh bratov, dočim je značilo prejšnje imel le mehanično edinstvo" (Maleš 1940: 7).

Izdelavo spomenika so zaupali takrat najuglednejšemu kiparju, Lojzetu Dolinarju. Kipar je bil na razpis za postavitve spomenika Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju v Ljubljani že pripravljen; že ko je prejel naročilo za spomenik kralju Petru, je pričel s temeljitim študijem konjske figure. Leta je študiral podobo konja, da bi jo čim popolneje uskladi samo s seboj in z jezdecem v pravilno kiparsko formo in statiko (Maleš 1940: 11). Na vrhuncu svoje ustvarjalnosti je res dobil naročilo in ga izpolnil v splošno zadovoljstvo: kip so občudovali vsi. Ljubljana je končno dobila konjenika in se tako uvrstila med evropske prestolnice: saj brez kipa konjenika ni pravega glavnega mesta v evropskem pomenu besede. Martin Benčina je, denimo, ob tem zapisal: "Tako ni dvoma, da smo z Dolinarjevim spomenikom kralju Aleksandru I. dobili Slovenci umetnino takih kvalitiet, ki bo še poznim zanamcem zgovorno pričala o stvariteljskih silah slovenskega naroda, bodočim zgodovinarjem pa, ki bodo v ohranjenih likovnih dokumentih pazno zasledovali našo lastno nacionalno noto, govorila o živi zvezi našega umetnika s celokupnim utripanjem našega narodnega življenja" (Maleš 1940: 20).

Spomenik kralja Aleksandra Karadordeviča na konju je bil odkrit 6. septembra 1940. V letu, ko so v Ljubljani postavljali spomenik viteškemu kralju, je bil velik del Evrope že leto dni v vojni. Druga svetovna vojna se je že 6. aprila 1941 razširila tudi na ozemlje Kraljevine Jugoslavije. Sile osi so brez vojne napovedi napadle Jugoslavijo iz različnih smeri in jugoslovanska vojska je v kratkem času kapitulirala. Jugoslavijo so si napadalci razdelili, Slovenija je bila razdeljena med tri okupacijske sile; glavno mesto Ljubljana je bilo v italijanski okupacijski coni. Vsem trem okupacijskim oblastem je bilo skupno, da

so si prizadevale "civilizirati" okupirano deželo. Ker to ni šlo vedno zlepa, so pač uporabili tudi nekaj trših prijemov: zapiranje v ječe in taborišča, izganjanje ljudi, požiganje vasi, streljanje talcev itn. V tem procesu sta imela opazno vlogo tudi spomenika kralju Petru in Aleksandru, ki sta se morala umakniti s prizorišča. Spomenika "srbskima" kraljema so namreč italijanske okupacijske oblasti dale podreti leta 1941. Dogodek je komentiral celo visoki komisar za ljubljansko provinco Emilio Grazioli. Ko je na tretji seji svojega sosveta skušal pomiriti navzoče predstavnike slovenskega političnega življenja, je razložil, da bosta spomenika, ki sta "umetniška izdelka", shranjena v muzej (Grazioli 1941).

Če cesar ne drži besede, pa naj jo visoki komisar? Kipa so odstranili ponoči, tako da so ju dvignili s škripci, kip kralja Aleksandra so celo razžagali. Italijani so ta del svojega "kulturnega poslanstva" opravili res temeljito: v začetku avgusta so ponoči pri Aleksandrovem spomeniku z drobilci betona uničili še podstavek in s kamioni odpeljali kamenje in grušč (Šnuderl 1993: 132, 143). Seveda jih je pri tem vodila skrb za slovensko kulturo: ta naj ne bi imela nobene zveze z (manjvredno) srbsko kulturo. O tem, kako so to dejanje doživljali Ljubljančani, je Makso Šnuderl zabeležil v medvojnem dnevniku naslednje: "Če bo stvar še kdaj aktualna, se ne ve. A s tem, da so ga podrli, so žalili slovensko čustvo, ne dinastično. Kip je bil lep in je služil kot okras. Bil je naš. Odstranitev je udarec za Slovence. Kaj jim je bil napoti? Ali ne bi bilo zanje lepše, ko bi ga s finim nasmeškom pustili v širokogrudni zavesti svoje moči in sile? Tako pa so nizko dejanje slabiča in zapravili poslednje simpatije." (Šnuderl 1993: 132.)

Druga svetovna vojna je trajala še dlje od prve, a rezultat ni bil zelo drugačen: množice mrtvih in ranjenih in nove spremembe meja na geopolitični karti Evrope. Namesto "stare" Jugoslavije, za katero je zgodovina medtem ugotovila, da je bila v resnici prava "ječa narodov", je nastala nova država, ki je razglasila dokončno rešitev socialnega in nacionalnega vprašanja. Seveda tako kolosalni podvig ni bil mogoč brez herojev. Nekaterim se je Ljubljana oddolžila na preskušen način: tako, da jim je postavila kip. Med velikani tega časa so bili v Ljubljani v bronu in marmorju ovekovečeni kar trije: Boris Kidrič, Josip Broz in Edvard Kardelj. Bron in marmor sta "večna" materiala, vendar je bil njun rok trajanja precej krajši od predvidenega. Tisto, kar naj bi trajalo do konca človeške zgodovine in še dlje, je preživelo vsega pol stoletja. Tudi Titova Jugoslavija se je pokazala za državo, v kateri so bile nacionalne in socialne pravice njenih narodov ogrožene do takšne mere, da je skupnost postala nevzdržna. Sledila je razdružitev druge Jugoslavije in na njenem ozemlju je nastalo pet novih držav.

V novonastalih državah so bili, seveda, posebne pozornosti deležni tudi kipi nekdanjim herojem. V Ljubljani je bila prva na vrsti Titova podoba. Konec leta 1995 je bil v mestnem svetu sprožen postopek za spremembo odloka o razglasitvi spomenikov delavskega gibanja NOV in socialistične graditve za zgodovinske spomenike, s katerimi naj bi v Ljubljani z javnih površin odstranili spomenika revolucionarjema Kidriču in Kardelju. Predlagatelji so poudarjali, da jim ne gre za porušenje, temveč za odstranitev s prostora, ki je javna površina. Spomenika naj bi le predstavili v za te namene ustrezne muzejske prostore. Ali, kakor je na zasedanju mestnega sveta izjavil pesnik Jože Snoj, "da je treba spomenike zločincev in diktatorjev končno odstraniti z javnih prostorov in postaviti v muzej v poduk zgodovinarjem in umetnostnim zgodovinarjem" (Rihar 1996). Po besedah predsednika mestnega sveta Dimitrija Kovačiča naj bi bil "tak način reševanja neprimernih pomnikov, ki jih je

totalitarni komunistični režim postavil na javne mestne površine, demokratičen in kulturne, čeprav lahko zelo dobro razumemo in težko obsojamo tudi odločnejše načine odstranitve spomenikov podobnih revolucionarnih osebnosti zlasti v Vzhodni Evropi takoj po koncu komunizma". Po Kovačičevem mnenju naj bi namreč spomeniki "izpričevali pomembne in pozitivne osebnosti ali dogodke". Zato spomeniki ljudem, ki so bili osrednji akterji komunistične revolucije, "pod okriljem katere je bilo zločinsko pobitih na tisoče Slovencev, ne spadajo na javne mestne površine, saj je tako zgodovinska vloga teh ljudi napačno predstavljena v javnosti". Da bi ohranili zgodovinsko verodostojnost, naj bi takšne spomenike preselili tja, kjer domuje zgodovina, v muzej. Stališče je utemeljil z dejstvom, da se je to zgodilo v vseh demokratičnih državah po svetu, katerih zgodovina je prav tako imela temna obdobja, kot sta npr. fašizem in nacizem. Tam ni mogoče najti spomenikov Hitlerju, Mussoliniju ali drugim veljakom gibanj, ki jih je zgodovina označila za zločinska, "nikjer razen v muzejih" (Kovačič 1996: 31).

Predlog o prestavitvi spomenikov je sprožil izredno živahno diskusijo. V Delu so v rubriki *Pisma bralcev* uvedli kar posebno podrubriko *Spomeniki da, spomeniki ne*. V njej so se številni oglašili s svojimi stališči in predlogi. Eni so menili, da je predlog upravičen, saj so "celo v nekdanji Sovjetski zvezi odstranili komunistične kipe Stalina in podobnih krvnikov". Drugi so predlogu nasprotovali, pri čemer so bili najglasnejši člani veteranske organizacije Zveze združenj borcev in drugih udeležencev narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem, ki so ostro oporekali rušenju spomenikov svojima voditeljema med vojno. Pri tem je bilo izrečenih veliko težkih besed in množica očitkov. Kdor je spremljal polemiko, mu je bilo jasno le to, da udeleženci drug drugega niso o ničemer prepričali. Ali je kdo med njimi sploh imel tak namen, pa že ni več jasno.

Medtem ko smo opazovali javne spomenike velikim državnikom, postavljene v Ljubljani, v vetrovih sprememb, smo lahko videli, kako krhka, negotova in varljiva je resničnost vsakdanjega življenja. Njeni temelji so se sodobnikom kazali kot zanesljivi in vedno so si obetali na njih zgraditi zase in svoje potomce trdno prihodnost. Toda sčasoma so se vedno znova pokazali za začasne, kar se lahko vsak trenutek spremeni ali celo izgine v pozabo. Tako je bila podoba tistega, kar se je zdelo očetom uresničenje idealov njihovih dedov, že v očeh sinov navadna zabloda, ki so jo hoteli na vsak način nadomestiti s karseda pristno realizacijo sanj.

V očeh Marsovca so vsa ta neprekinjena prizadevanja videti kot izguba stika z realnostjo, saj je ena od posledic vseh teh prizadevanj podoba, da Slovenija in njeno glavno mesto nista imeli nikoli nič skupnega ne z Avstrijo ne s prvo in ne z drugo Jugoslavijo. In Slovenci na tem prizorišču nastopamo kot narod brez zgodovine. Kajti, kakor je zapisal Boris Jež, "pri postavljanju in odstranjevanju spomenikov ne gre samo za 'fiziko', gre tudi za 'metafiziko'." In dodal: "Skratka, ljubljanski mestni svet bo presodil, da oba spomenika nista več primerna za duševno zdravje in pravilno mišljenje meščanov in tako bomo pač imeli še eno čistilno akcijo za narodov blagor. Škoda, da niso tako prizadevni, ko je treba odstraniti polomljeno drevje in pomesti ulice; ta nesnaga nas bolj uvršča na evropski vzhod kot vsa socrealistična dediščina." (Jež 1996)

Kaj pomeni zdaj, ko je Slovenija samostojna in neodvisna država, odstranjevanje spomenikov in njihovo nadomeščanje? Vedno gre za zamenjavanje ene mitologije z drugo. Nazadnje

mitologije, da je bila slovenska državnost ustvarjena med tako imenovano narodnoosvobodilno vojno in socialistično revolucijo v letih 1941-45, z mitologijo, da tedaj sploh ni šlo za NOB, temveč zgolj za socialistično revolucijo. Najbolje to potrjuje dejstvo, da so najštevilnejši nasprotniki "porušenja" spomenikov iz organizacij ZZB iz vse Slovenije, ki so s svojimi pisnimi protesti dobesedno zasuli mestni svet ljubljanski.

Zgodovinski spomin je očitno nadležen za nacionalne in druge mitologije, zato ga je treba zanikati. Tako je zgodovina Slovencev neke vrste zgodovina retuširanja, zgodovina mitologije. Med nami in našimi davnimi predniki ni zgodovine, je le nepretrgana nit hrepenenja po Državi. Paradoks je, da se to godi pod geslom vračanja v (Zahodno) Evropo. Tisti, ki predlagajo odstranitev spomenikov Kidriču in Kardelju, se namreč zavzemajo, naj ravnamo tako, kakor so ravnali v Vzhodni Evropi, kjer so po razpadu realnega socializma podrli oziroma "odstranili na primernejše mesto" spomenike padlih velikanov. Skratka, naj ravnamo po vzhodnoevropsko, da bomo bolj pravi Zahodnoevropejci. Težko je razumeti, kako bi bilo mogoče pomiriti to protislovje. Dejstvo je, da Zahodnoevropejci ne podirajo oziroma ne odstranjujejo spomenikov niti v tistih primerih, na katere se je, na primer, skliceval Kovačič. Kdor je bil kdaj v Rimu, je lahko videl v neposredni bližini palače Farnesina, sedeža italijanskega ministrstva za zunanje zadeve, več kot 10 metrov visok obelisk z vklesanim (dobro vidnim) napisom: MUSSOLINI DUX. Nedaleč iz Madrida pa je videti ogromen križ, postavljen ob grobnici generalissima Francisca Franca, medtem ko so kovanici z njegovo podobo še vedno v obtoku.

Podiranje spomenikov namreč pomeni tudi brisanje zgodovine: brisanje spomina na Avstrijo, brisanje spomina na Jugoslavijo, prvo in drugo. Za evropsko civilizacijo pa je zgodovina izredno pomembna: po Marxu je zgodovina sploh edina znanost. Zgodovina je tisto polje, na katerem se človek preskuša kot vprašljivo bitje in na njem išče in najdeva smisel in smeri. Tudi narod v evropskem pomenu besede je zgodovinski produkt in obstaja samo v zgodovini. "Če narodu," je tehtno vprašal Justin Stanovnik, "kajrščen je tukaj in zdaj, izmaknemo izpod nog to, kar ga je naredilo, njegovo preteklost, njegovo zgodovino - kaj nam ostane?" (Stanovnik 1996: 28). Kakor smo lahko videli, ne veliko: v najboljšem primeru podstavek za nove heroje.

VIRI IN LITERATURA

- ČOPIČ, Špelca, Damjan PRELOVŠEK in Sonja ŽITKO 1991: Outdoor Sculpture in Ljubljana. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- GRAZIOLI, Emilio 1941: Notizie di carattere politico. 3: verbale. L'anno 1941/XIX, il giorno 3 luglio, alle ore 10.30, nella sala delle riunioni dell'Alto Commissariato di Lubiana. Arhiv Republike Slovenije. Fond Visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino, fascikel 1: Seje konzult.
- HRIBAR, Ivan 1983/84: Moji spomini. Slovenska matica. Ljubljana.
- JEŽ, Boris 1996: Bronasta sodrga. V: Delo, 23. 3. Ljubljana.
- KAJZER, Janez 1995: S tramovi podprto mesto. Mihelač. Ljubljana.
- KOVAČIČ, Dimitrij 1996: Del zgodovine sta Kardelj in Kidrič in ne njuna spomenika. V: Slovenec 86, str. 30-31. Ljubljana.

- MALEŠ, Miha (ur.) 1940: Spomenik Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju v Ljubljani. Odbor za postavitev spomenika Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju v Ljubljani. Ljubljana.
- MIHELJAK, Vlado 1996: "Spomeniki naj ostanejo!" V: Dnevnik, str. 3. Ljubljana.
- STANOVNIK, Justin 1996: Ukaniti zgodovino. v: Slovenec 131, str. 28-29. Ljubljana.
- STIBRIČ, Janez 1996: Zbiranje podpisov proti rušenju spomenikov. V: Delo 154, str. 16. Ljubljana.
- SUHADOLC, Janez 1996: Koga moti spomenik? V: Mladina 6, str. 4-5. Ljubljana.
- ŠNUDERL, Makso 1993: Dnevnik 1941-1945. Založba Obzorja. Maribor.

Summary

MONUMENTS IN THE WINDS OF CHANGE

Božidar Jezernik

In European 19th century historicism, with its conscious association of the past with the present, set off a veritable flood of public monuments - the cities were literally stuffed full of architectural sculptures and statues. At the end of the 19th and beginning of the 20th century, Ljubljana was caught up in the winds of change and started to replace its German exterior with a Slovene one. The national conflicts in the multi-national monarchy grew and played a role also in the creation of memorial sculpture. The subsequent changes in political borders have also brought about changes of symbols - those monuments to statesmen which occupied the most important areas in the city, announcing to the world that Ljubljana was the true capital of the Slovene nation. Only the monument to Napoleon, a reminder of the "bright years of the French occupation", has survived in Ljubljana, being erected only after the First World War, when Slovenia was no longer a part of the Austro-Hungarian Empire.

History repeated itself after the Second World War and after the creation of Slovenia as an independent state. What is the true meaning of the removal and replacement of monuments now that Slovenia is an independent country? Nothing but a replacement of one myth with another. In this case, the replacement of the myth which says that the country of Slovenia was born during the national liberation war and socialist revolution between 1941 and 1945, with the myth which says that there was no national liberation struggle but merely a socialist revolution.

The removal of monuments has also represented the blotting out of history: an erased memory of Austria and the first and second Yugoslavias. Historical space was filled all the time with a national myth in the sense of the age-old yearning of Slovenes for their own state. Therefore the history of the Slovenes is a certain kind of history of correction, a history of myths. There is no history between us and our ancient ancestors, merely an unbroken line of yearning for the state. Paradoxically, this is taking place under the title of a return to Europe, while it is obviously a matter of "Balkanisation".